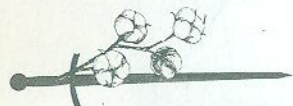


Проблема запозиченої лексики в системі мови і функціонування чужої мови в національній державі, зокрема *англізмів* та англійської мови, – це синтез етнопсихологічної, суспільно-політичної і мовної проблематики. Кульмінаційні історичні процеси неминуче виявляють себе через чужі мовні засоби та чужі мови, що показово сигналізують про ідеологічний напрям розвитку суспільства та його спроможність чи неспроможність вистояти в часи глобалізму, нав'язаної мультикультурності та національно-визвольної московсько-української війни.



«Попри мовно-глобалізаційні тенденції, ще нікому не вдалося впродовж усієї людської цивілізації знищити природне прагнення кожного народу розвивати свою етномовну самобутність і не лише прогнати соціополітичній експансії чужих мов, але й плекати культуру своєї мови в супротиві до барбаризації та політичного тиску».

Грина Фаріон

З огляду на це, кількість досліджень, що торкаються проблематики *англізмів* в українській мові та інших мовах, зростає разом з неспинним процесом англобарбаризації різних мов, зокрема слов'янських чи групи романських мов.

Перша хвиля помітного проникнення *англізмів* в українську мову припадає на кінець XIX – поч. XX ст. як період нашого активного промислово-технічного розвитку (Муромцева, 1985). Натомість перший етап наукового вивчення *англізмів* в українській мові датований 80-ми роками XX ст. і представлений працями Ярослава Голдованського, де він порушує питання їхньої діяхронної адаптації (етап *інновацій* – первісне вживання, *віртуалізму* – незначне поширення і *неологізму* – загальновизнане поширення) та історії проникнення в мову-реципієнта (Голдованський, 1983, с. 17–21; 1982). Відтак його дослідження трансформовані в злободенну лексикографічну працю «Словник *англіцизмів*» (Г. СА). Лексико-семантичну структуру *англізмів* вивчає Степан Олексієнко, слушно зауважуючи, що момент первинного вживання *англізма* визначає його стилістичну конотацію (Олексієнко, 1976, с. 14–17).

Разом із наступною лавиною англозапозичень у XXI ст. зростає і кількість дисертаційних праць про цей пласт лексики: Наталії Попової

(2002), Олександра Стишова (2003), Сергія Федорця (2005), Людмили Архипенко (2005), Ярини Битківської (2008), Ольги Лапінської (2013), Тетяни Майструк (2010), Наталії Ясинецької (2013) та інших, а також численних статей на цю тему про ступені освоєння *англізмів*, їхню лексико-семантичну структуру, синтагматично-парадигматичні, прагматичні зв'язки і функціонування, доцільність та перспективність входження до мовної системи та вплив позамовних чинників, а також напрацювання словників *англізмів*.

Упродовж останніх чотирьох років (2019–2022) в європейській лінгвістиці також зростає кількість досліджень процесу запозичень з англійської мови, статусу *англізмів* і псевдоанглізмів, їхньої прагматики і синтагматики, адаптації до тої чи тої мовної системи. Торкнемося контексту слов'янських та романських мов, позаяк перші генетично споріднені з нашим об'єктом дослідження, другі натомість – яскравий приклад мовознавчих дискусій про місце новоанглізмів у мовній нормі на рівні не лише наукових, а й державних інституцій.

Польське мовознавство, що започаткувало дослідження англійських запозичень ще в 1960–1980 рр., нині тяжіє до вивчення *англізмів* у царині корпусної лінгвістики. Досліджено ступінь валентності запозичень, частотність їхньої фонетичної, графічної, лексичної та морфологічної адаптації, звуження або розширення семантичного значення та виміряно кількість наявних питомих синонімів. Принагідно вивчено сильні та слабкі сторони корпусного методу дослідження запозичень (Mańczak-Wohlfeld, Witalisz, 2019).

Не менш поширений тематичний підхід до вивчення новоанглізмів. До прикладу, Аліція Віталіш (Alicja Witalisz) сфокусована на ономаціологічному принципі дослідження семантичного поля ЛГБТ та похідних лексем, на вивченні його соціолектної природи та можливості мовної адаптації (Witalisz, 2021). Те саме семантичне поле, але у вузькому контексті морфологічної адаптації аналітичної лексеми «coming out» у межах синтетичної польської мови аналізує Марцін Забава (Zabawa, 2021).

У чеському мовознавстві наголошують на понятті *псевдоанглізмів*. Іванна Боздехова та Алеш Клерп (Bozděchová, Klégr 2022) розмежовують терміни адаптації та неологізації запозичень, а відтак, проаналізувавши 516 *англізмів* у контексті їхньої семантичної та морфологічної адаптації, доводять схильність чеської мови до процесів неологізації та значну валентність псевдоанглізмів, порівняно з кількістю *англізмів*, запозичених без хай яких змін. Зокрема, Марек Хлебовські (Chlebowski, 2019), дослідивши на шпальтах часопису «Mladá fronta Dnes» 435 лексичних одиниць

англізмів та їхніх похідників і проаналізувавши частотність їхнього вжитку, тематично розподілив їх за рубриками: спорт, музика і субкультура, транспорт і будівництво, економіка і торгівля, побут.

Натомість Габрієла Ентлова (Entlová, 2022) вивчає семантичне поле Covid-19, розмежовуючи англійські запозичення як одомашнені лексеми та як неадаптовані неоанглізми та класифікуючи їх за етимологічним принципом (англолатинізми, англогрецизми, англороманізми, германізми тощо). Відтак досліджено взаємозв'язок мови-джерела та ступеня адаптації запозичення на всіх мовних рівнях у мові-вбирачі. Зрештою, в тій самій парадигмі адаптації англійзмів у мові-реципієнті на фонетико-фонологічному, лексико-семантичному та морфолого-синтаксичному рівнях, але в компаративному аналізі зі словацькою мовою провадять своє дослідження Габрієла Ентлова (Gabriela Entlová) та Ева Мала (Eva Mala), які, однак, наголошують на статусі англійзмів як інтернаціоналізмів (Entlová, 2022; Entlová, Mala, 2020).

Словацьке мовознавство сфокусоване на проблемі стандартування новоанглізмів, дослідженні ставлення та мовної практики різних соціальних прошарків суспільства та мовознавчих інституцій. Рената Паноцова (Panocová, 2020) актуалізує проблему пуризму та англійських новозапозичень у діялозі між науково-владними інституціями (Jazykovedný ústav Crossed D sign udovíta Štúra Slovenskej akademie vied (Crossed D sign udovít Štúr Institute of Linguistics of the Slovak Academy of Science) та носіями мови.

Не оминають виклику новоанглійських запозичень і хорватські та сербські мовознавці. Борана Морич-Могоровічич (Morić-Mohorovičić, 2021), проаналізувавши низку електронних ресурсів, акцентує на потокові новоанглізмів у сфері термінології моди та класифікує їх за принципом одомашнення та адаптації: псевдоанглізми, прямі запозичення, частково перекладені слова, запозичення з перекладом, семантичне запозичення.

Сербський науковець Іван Клайн (Klajn, 2021) опрацьовує базові моделі запозичення, калькування та неологізації в сучасній сербській мові, з огляду на мовні та позамовні чинники. Левова частка англійзмів, разом із псевдоанглізмами (англолатинізмами та англогрецизмами), порівняно з куди меншою кількістю галлізмів та германізмів, пояснена позамовною панівною роллю англійської мови як інтернаціонального засобу комунікації. Особливу увагу надано дериваційним моделям адаптації запозичень, що притаманні внутрішній структурі сербської мови.

У романських мовах, з одного боку, віддавна знані пуристичні тенденції академічних інституцій, а з іншого – широкі верстви суспільства залучено до публічних мовних дискусій, ба навіть баталій. Зокрема, французьке мовознавство наголошує на доречності / недоречності включення новоанглізмів до словників. Айно Ніклас-Салмінен (Niklas-Salminen, 2021) розглядає офіційні пропозиції Комісії з питань термінології і неологізмів (Commission générale de terminologie et de néologie) словника «le Petit Robert de la langue française». Виокремивши три семантичні рівні запропонованих лексичних одиниць (інформаційний простір, аудіовізуальне середовище, культура і економіка), дослідник групує новоанглізми і запропоновані французькі питомі відповідники з огляду на форму їхньої словотвірної адаптації: складені слова, деривати, абрєвіатури, амальгами, усічення тощо.

Окремо порушено питання про доречність дослівного чи пояснювального перекладу в процесі одомашнення англійських лексем. Олівія Волш (Walsh, 2014) пропонує компаративну аналізу носіїв французької мови у Франції та у Квебеці – франкомовній провінції Канади – в контексті стрімкої хвилі англійських запозичень упродовж минулої декади. За результатами спеціально створеного опитувальника, пояснено концепції «зовнішнього» та «внутрішнього пуризму» й так званого «напів пуризму»... Опрацьовано вплив позамовних чинників на прийняття або неприйняття англійських запозичень.

Цікавий компаративний підхід застосовує Томаш Дубеда (Duběda, 2020), вдаючись до контрастивного зіставлення англійських запозичень у французькій, чеській та німецькій мовах, однак чеський науковець обмежується суто фонетичною адаптацією.

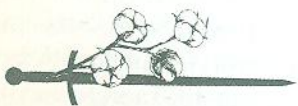
Італійська дослідниця Катерина Брєпель (Brecelj, 2020), проаналізувавши корпус найчитаніших італійських газет Corriere della Sera та La Repubblica, виокремлює семантичне поле новоанглізмів, що набули нечуваного поширення в італійській мові від часу Covid-19, та відстежує частотність їхнього вживання. У фокусі вивчення перебувають питомі відповідники та процеси калькування. Подібно, досліджуючи електронні сторінки газети Corriere della Sera і застосовуючи таксономічний підхід, Антонела Гаццарді та Каміла Ваккес (Gazzardi, Vásquez, 2022) пропонують поглянути на новоанглізми з медійної царини з огляду на категорії вмотивованості / невмотивованості. Поза тим виявлено і класифіковано приклади гібридного запозичення або морфолого-синтаксичної адаптації до мови-вбирача.

Ще одна італійська дослідниця Вірджинія Пульчині (Pulcini, 2019) розглядає англізми в межах ширшої категорії інтернаціоналізмів, надаючи особливу увагу феномену псевдоанглізмів, а тому властєється до етимологічного компаративного зіставлення прийшлих англізмів та питомих італійських відповідників, спорадично фіксуючи їхнє романське походження. Таким способом порушено проблему сприйняття мовцями інтернаціональних лексем як чужих і відсутність мовного чуття щодо їхньої фонетичної та морфологічної спорідненості з італійською мовою. Наш матеріал сповна підтверджує такий підхід дослідниці й поширення псевдоанглізмів в найрізноманітніших середовищах.

Урешті-решт проблематика навали новоанглізмів не оминає й еспанських філологів. Ірина Дині та Ольга Білецька (Decey, Beletskaya, 2021) порівнюють ставлення до новоанглізмів пересічних мовців та офіційних науково-академічних інституцій, як от Королівська Академія еспанської мови (La Real Academia Española) та мовна фундація Fundeu BBVA. Дослідниці аналізують вплив позамовних чинників на категорії відкритості / закритості мови назовні та порівнюють суспільний та мовний вияв пуризму.

Нетипове лексико-семантичне поле розглядає Кармен Лухан-Гарсія (Luján-García, 2021), де з функційної перспективи вивчено появу та розповсюдження англізмів з парини гастрономії.

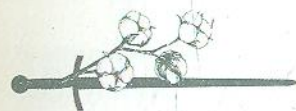
Назагал більшість дослідників розглядають явище англобарбаризації в контексті мовно-структурного освоєння (фонетичного, лексико-семантичного та морфологічного), а не як соціолінгвальне явище загрози мовній самобутності. Наша розвідка покликана проаналізувати запозичення англізмів саме з позицій обґрунтованої мотивації заведення в мову того чи того англізма та пошуку питомих відповідників у мові-вбирачеві.



«...величезна дієва задача – **витворити з величезної етнічної маси українського народу – українську націю**, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, відки б вона не йшла, та при тім податний на присвоюване собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жадна нація і жадна хоч і як сильна держава не може остоятися».

Іван Франко
(1905, с. 14)

Об'єктом нашого дослідження є немотивована хвиля *англїзації* як глобального явища, що в нашому післятоталітарному, післягеноцидному й національно ослаблomu суспільстві (що від 2014 р. перебуває у стані національно-визвольної московсько-української війни) має реальні загрози для лексичної структури мови і ментальності українців. Ще не подолавши понад трьохсотлітньої окупації московської мови під гаслом «інтернаціоналізації» з вислідом мовного гібридизму – *суржика*, українці легко й бездумно потрапили в пастку *глобальної англїзації*. Перше двадцятиліття третього тисячоліття – це вибух *англїзмів* в українській мові, про що ми вже зазначали в нашій розвідці двадцятилітньої давнини, а також у нещодавньому дослідженні, виголошеному на VII Бандерівських читаннях (Фаріон, 2000; Фаріон, 2020, с. 110–135).



«Наскрізна ознака англобарбаризації – публічне (часом мимовільне) приниження свого й піднесення чужого через системне незнання можливостей власної мови і поразницьку звичку взоруватися на чуже».

Ірина Фаріон
(2020, с. 134–135)

Наша мета – вибірково дослідити інформаційний (переважно освітній) контекст процесів *англїзації* як поширення англійської мови та некерованої лавини *англїзмів* в освітньому та інформаційному дискурсі й запропонувати їхні українські відповідники як *протианглїзми*. За одне з джерел використання *англїзмів* беремо інтернет-сторінку Міністерства освіти і науки (Міністерство освіти і науки, 2020, е-ресурс), супутні тексти в освітній царині та поширені англїзми в інформаційному просторі.

Зазначена мета передбачає такі *завдання*:

а) пояснити значення термінів *англобарбаризація*, *англїзм* (*новоанглїзм*), *псевдоанглїзм*, *англо-український суржик* (*новояз*) як відображення новітніх психосоціолінгвальних явищ;

б) з'ясувати *проблему сприйняття* явища запозичень та чужих мов в історичному розрізі (діяхронії);

в) розкрити антагонізм межі суспільно-політичним явищем *глобалізму* та *націоналізму* як світоглядово-мовного протистояння в умовах низького рівня *національного самоусвідомлення* певної частини українського суспільства;

г) виявити та проаналізувати законодавче поле України, що сприяє навальним освітньо-науковим процесам заміни державної української мови англійською мовою і поширення цього явища на ділову царину;

г) запропонувати *модель рівноваги чужих і питомих слів* з мовно-національним пріоритетом та дібрати й навести питомі лексичні *протианглізми*;

д) у контексті *соціолінгвальної прагматики* (крізь призму єдності *часу, місця, особи*) проаналізувати 100 лексичних одиниць в англійській та українській мовах: функціонування, лексико-семантичне поле, етимологія, освоєння на українському ґрунті та українські відповідники.

З огляду на визначену мету, застосовуємо *ономасіологічний метод*, який полягає у вивченні чужомовного процесу номінації як синтезу позамовних та внутрішньомовних чинників, що занурені в суб'єктивні (часто хибні) уявлення українців про речі та явища, покладені в основу номінацій. Підміна та переназивання понять часто зумовлені різним соціокультурним та психолінгвістичним підґрунтям у мові-джерелі та мові-вбирачеві, а також політично заангажованим трактуванням англоамериканських реалій в Україні.



«Ті, хто відриваються від власного ґрунту,
кидаються в обійми моди, вмирають разом з нею».

Алла Горська
(2015, с. 237)

В основу нашого дослідження покладено *національний принцип* в оцінці соціолінгвальних явищ і використання описово-аналітичного методу, що вможливує розкрити основні механізми соціолінгвальної *англобарбаризації* в освітньо-науковій та інформаційній царині України.

Поданий практичний матеріал апробовано інтерактивним методом в авторському проєкті «Протианглізм» на YouTube-каналі Iryna Farion,

що тривав від 28 вересня 2020 року до 18 лютого 2022 року через запис та оприлюднення 68 відео про окремі англізми та їхні українські відповідники:

«Розпочинаю щопонеділковий проєкт ПРОТИАНГЛІЗМ, аби загострити увагу на безглуздість англо-українського суржика. Учімо дві мови. Свою для життя – чужу для спілкування. І не запиваймо коньяк пивом. Слова, як речі: мають бути на місці й доречні. До зустрічі щопонеділка на 5–10 хвилин» (Протианглізм 1).



Так: «огонь в одязі слова».
Але й одяг не полова.
Поміняймо форму літер –
Й той вогонь задує вітер.

Що ж то у латинській шаті
Наш садочок коло хати?...
Що похилі наші трави,
Що – дубок наш кучерявий»...

Світовий у світі протяг –
От і до чужого потяг.
Світ сходи – та будь собою
І за рідне – стій горою!

Андрій Содомора
(2019, с. 24)